

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти
Кафедра психології освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ
ПСИХОЛОГІЇ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M19,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта з додатковою
спеціальністю Початкова освіта
(денна форма навчання)
Мельник Ольга Володимирівна

Керівник:
Дуткевич Тетяна Вікторівна,
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології освіти

Рецензент:
Бабюк Тетяна Йосипівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ... 11	
1.1 Поняття комунікативної компетентності та її особливості у вихователів закладів дошкільної освіти.....	11
1.2 Принципи, умови, чинники, методи формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів	22
1.3 Можливості навчальної дисципліни «Дитяча психологія» у формуванні комунікативної компетентності майбутніх вихователів.....	33
Висновки до першого розділу.....	444
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ. 466	
2.1 Організаційно-методична база емпіричного дослідження	46
2.2 Експериментальна програма формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення дитячої психології.....	51
2.3 Аналіз результатів впровадження експериментальної програми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів.....	65
Висновки до другого розділу	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	85

Додаток А. Тест «Потреба у спілкуванні» (Ю.М.Орлов)	85
Додаток Б. Тест «Уміння слухати»	877
Додаток В. Тест «Уміння викладати свої думки»	88
Додаток Г. Методика діагностики самоконтролю в спілкуванні (М. Снайдер)	89
Додаток Д. Практичні роботи спецсемінару «Психологічна підготовка до спілкування з дітьми в умовах ЗДО»	90
Додаток Е. Запитання і психологічні завдання до занять з формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів.....	99
Додаток Ж. Програмований контроль знань майбутніх вихователів про розвиток спілкування дітей з дорослими і ровесниками	106

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. Стаття 17 Закону України «Про освіту» [30] визначає метою вищої освіти «здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань».

Професійна діяльність педагогічного працівника системи дошкільної освіти передбачає його включення у складну систему комунікацій з дітьми, колегами, батьками, адміністрацією ЗДО. Від здатності до такого широкого кола спілкування, загальної ерудованості, рівня культури вихователя залежить формування особистості дитини як пріоритетного завдання діяльності ЗДО. Комунікативна компетентність вихователя обумовлює успішність його професійної діяльності, є показником його професійної зрілості та активності. Наявність високого рівня сформованості комунікативної компетентності вихователя хоча й не гарантує безпосереднього успіху у навчально-виховній діяльності, але є його неодмінною передумовою. Відтак комунікативна компетентність є важливою компонентою готовності майбутнього фахівця дошкільної освіти до професійної діяльності. Основи комунікативної компетентності починають закладатись вже під час навчання у ЗВО. Зокрема, у підготовці педагога дошкільної освіти передбачено вивчення дитячої психології, що робить свій внесок у формування його комунікативної компетентності. Однак, методичні аспекти формування професійного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі вивчення дитячої психології досліджено недостатньо.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню комунікативної компетентності присвячено роботи низки дослідників. У них представлено

різні аспекти вивчення проблеми. Найбільш дослідженою є проблема сутності, форм вияву і закономірностей формування комунікативної компетентності. Провідну роль спілкування і комунікації в освітніх закладах докладно висвітлено у працях Н. П. Волкової [16], О. М. Корніяки [33], М. О. Коць [34], С. Д. Максименка [41] та ін. Концептуальні основи формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів висвітлено у роботах Л. В. Артемової [3], Г. В. Бєленької [7], О. Л. Богініч [11], А. М. Богуш [12], І. І. Загарницької [10], І. О. Луценко [40], М. А. Машовець [42], А. І. Чаговець [68], Х. А. Шапаренко [71] та ін. Автори відзначають суттєву комунікативну складову у моделі фахівця системи дошкільної освіти. Провідні завдання педагога, при вирішенні яких необхідні знання з дитячої психології, полягають у тому, щоб скеровувати свою комунікативну діяльність у напрямку розвитку особистості дитини, зокрема, системи її спілкування з дорослими і дітьми.

Значення цих досліджень є величезним, особливо для розробки методичних проблем формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів. Разом з тим можна констатувати, що порівняно маловивченою є та сторона проблеми, яка присвячена дослідженню формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя. Практично відсутні дослідження, спрямовані на виявлення можливостей дитячої психології у формуванні комунікативної компетентності майбутніх вихователів.

Актуальність дослідження, таким чином, визначається наступним:

- зростаючою потребою суспільства в компетентних фахівцях, які володіють комунікативними знаннями та здібностями, що дозволяє ефективно діяти й досягати особистісно та соціально важливих цілей;
- об'єктивною значущістю комунікативної компетентності, процесу їхнього розвитку для фахівців системи дошкільної освіти;
- необхідністю вихователів розвивати особистість і комунікативні процеси у своїх вихованців.

Ці обставини вплинули на вибір нами теми дипломного дослідження, а саме: **«Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти у процесі вивчення дитячої психології»**.

Мета дослідження – обґрунтування і впровадження експериментальної програми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення дитячої психології.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутнісні характеристики та структуру комунікативної компетентності, особливості її формування у майбутніх вихователів.

2. Розробити та апробувати методику формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів з використанням матеріалу навчального курсу «Дитяча психологія».

3. Діагностувати стан сформованості комунікативної компетентності майбутніх вихователів в умовах традиційного навчання «Дитячої психології» та в умовах експериментального навчання з поглибленим вивченням тем, присвячених розвитку спілкування дітей.

Об'єкт дослідження – формування особистості майбутнього фахівця в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів в процесі вивчення навчальної дисципліни «Дитяча психологія».

Гіпотеза дослідження – успішність формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів може бути досягнута за умов, якщо:

- розвиток цього феномена здійснюється з урахуванням психологічних особливостей спілкування та його розвитку у дітей в умовах ЗДО;
- студенти у процесі вивчення дитячої психології залучені до практично-орієнтованої комунікативної діяльності, що характеризується тривалістю, наступністю та професійною спрямованістю.

Теоретико-методологічною базою дослідження є:

- компетентнісний підхід (Г. А. Беленька, С. Д. Максименко, А. М. Богуш, Т. І. Поніманська), з позицій якого педагог розглядається як суб'єкт професійної діяльності, а компетентності є основою її успішності;
- положення дитячої психології про джерела та основні етапи розвитку спілкування дитини на різних етапах дошкільного дитинства (Т. В. Дуткевич, Р. В. Павелків, Т. О. Піроженко);
- погляди психологічної науки на комунікативну компетентність як єдність мотиваційної, операційної та регулятивної сторін, що визначає складові роботи з її формування у процесі вивчення дитячої психології (О. М. Корніяка, М. О. Коць, С. Д. Максименко, В. М. Федорчук).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у дослідженні завдань використовувався комплекс теоретичних та емпіричних методів:

теоретичні: аналіз наукової літератури з теми дослідження; аналіз концепцій, теорій і методик для виявлення шляхів вирішення проблеми, яка досліджується;

емпіричні: тестування, опитування, формувальний експеримент для обґрунтування експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення «Дитячої психології»;

інтерпретаційні: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення емпіричних даних; методи їх математичної обробки (відсоткові співвідношення) та унаочнення (таблиці).

Експериментальна база та етапи дослідження. Дослідження проводилося у 2019-2020 н.р. на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. До експерименту було залучено 30 студентів (вересень 2019 р.) і 22 студента (вересень 2020 р.) другого курсу напряму підготовки 012 Дошкільна освіта. Наукове дослідження проводилося у п'ять етапів.

1. Теоретичний етап. Проведено теоретичний аналіз проблеми, з'ясовано сутність поняття комунікативної компетентності майбутнього

вихователя, розкрито принципи, умови, чинники, методи формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, схарактеризовано можливості навчального предмету «Дитяча психологія» у роботі з формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя (перший розділ роботи).

2. Методичний етап. Розроблено загальну стратегію емпіричного дослідження, здійснено проектування його організаційно-методичної бази. Створено методичку емпіричного дослідження (обрано комплекс дослідницьких методів, а також методів математичного опрацювання емпіричних даних). Здійснювалося конструювання нової програми формування комунікативної компетентності студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Дитяча психологія».

3. Етап збору емпіричних даних відбувався до (констатувальний, початковий зріз) і після (прикінцевий зріз) впровадження програми формування з метою перевірки ефективності методів навчання.

4. Етап впровадження формувальної програми. Характер та умови нашого дослідження вимагають впровадження програми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у природних умовах – навчально-професійній діяльності студентів, під час вивчення навчальної дисципліни «Дитяча психологія».

5. Аналітичний етап (заключний) – формулювання висновків та оформлення результатів емпіричного дослідження.

Теоретичне значення дослідження. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури автором уточнено поняття формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення «Дитячої психології», особливістю якого є оволодіння студентом здатністю спрямовувати професійно-педагогічне спілкування на розвиток особистості й спілкування дітей дошкільного віку, що вимагає глибокого оволодіння знаннями з дитячої психології.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати

можуть бути застосовані викладачами ЗВО та закладів системи підвищення кваліфікації; педагогами і психологами закладів дошкільної освіти у роботі з формування й вдосконалення комунікативної компетентності працюючих і майбутніх вихователів; керівниками і методистами ЗДО – при підготовці науково-методичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення педагогічної майстерності вихователів.

Апробація результатів роботи. Головні положення роботи доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри психології освіти і кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, а також на звітній конференції студентів і магістрантів цього ж університету 23-24 вересня 2020 року.

Публікації. Результати дипломної роботи висвітлено у двох одноосібних публікаціях:

1. Мельник О. В. Роль спілкування у розвитку дитини дошкільного віку / Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства: Матеріали I Міжнародної наукової студентської конференції (15-16 листопада 2019 р.). У 3 Т. Кам'янець-Подільський : Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 2019. Т. 3. Соціальна робота. С. 75–77.
2. Мельник О. В. Складові комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти // Психологічне забезпечення інноваційних процесів в освітньо-професійному просторі закладу вищої освіти: сучасні реалії та перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (6 грудня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2020. С. 84–85.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменування) і 7 додатків. Основний зміст викладено на 76 сторінках. Ілюстративний матеріал включає 5 таблиць.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного нами дослідження дають підстави для формулювання таких висновків:

Здійснено теоретичний аналіз феномена комунікативної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Визначено, що комунікативна компетентність – це складно організоване особистісне утворення суб'єкта спілкування, що охоплює сукупність його знань, вмінь та навичок, за допомогою яких він реалізує цілі та завдання комунікативної й професійної діяльності і досягає взаєморозуміння у міжособистісній взаємодії.

З'ясовано, що особливості спілкування залежать від професійної діяльності, в якій воно використовується. Важливого значення спілкування набуває у педагогічній діяльності. Педагогічне спілкування – це професійне спілкування вихователя з дітьми в освітньому процесі ЗДО, що виконує певні педагогічні функції та спрямоване на оптимізацію навчання й виховання дітей.

Встановлено, що специфіка комунікативної компетентності вихователя зумовлена тим, що його спілкування відбувається з дитиною певного віку та носить виразну педагогічну спрямованість, слугуючи провідним засобом для формування особистості й діяльності малюків. Сформована комунікативна компетентність майбутнього вихователя відповідає таким показникам, як володіння вміннями говорити, слухати та розуміти інших, зокрема, дітей; застосування невербальних засобів комунікації, які допомагають майбутньому вихователю бути зрозумілим для дітей; володіння інтонацією і тональністю мовлення; вмінням відчувати внутрішній стан дитини, адекватно реагувати на її фізичний і емоційний стан; здатність до емпатійності, адекватного міжособистісного сприймання, діалогічного й емоційно-позитивного стилю взаємодії; володіння гнучкою стратегією

спілкування, мовленнєво-руховою координацією (коментування дій), предметними засобами спілкування (складання-розбирання іграшок), спілкування діями (показ дій).

З'ясовано, що «Дитяча психологія» – одна із основних навчальних дисциплін у формуванні комунікативної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Вона допомагає студентам засвоїти комплекс знань про розвиток спілкування дитини, забезпечуючи вироблення вмінь і навичок для організації педагогічного спілкування з дітьми і проведення інформативної роботи з їх батьками.

Проаналізовано сутнісні характеристики та структуру комунікативної компетентності, особливості її формування у майбутніх вихователів. Визначено структурну організацію комунікативної компетентності майбутнього педагога, що містить три сторони: комунікативну (обмін інформацією); інтерактивну (обмін діями); перцептивну (сприймання людини людиною).

Розроблено та апробовано методiku формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів з використанням матеріалу навчального курсу «Дитяча психологія». Формою проведення формувальної роботи було обрано спецсеминар «Психологічна підготовка до спілкування з дітьми в умовах ЗДО», що дозволяв поєднати теоретичну і практичну підготовку майбутніх вихователів. Всього проведено 9 занять (18 годин), що носили факультативний характер, взяли участь у їх проведенні 22 студентів.

На кожному занятті студентам надавався теоретичний матеріал, також вони виконували практичну роботу, розв'язували психологічні завдання. Наприкінці заняття здійснювався контроль знань студентів за допомогою виконання тестових завдань. Теоретична частина спецсеминару спиралась на використання методу міні-лекцій.

Також було виконано вісім практичних робіт з використанням активних і творчих методів навчання: дискусії, обговорення, групова робота, творчі завдання, міні-дослідження). Більша частина практичних робіт носила

інтерактивний характер, передбачала їх виконання у групі студентів. Інтерактивні завдання поєднували в собі активізацію як розумової діяльності, так і спілкування між студентами, які сприяли формуванню їх комунікативної компетентності.

У ході розробки практичних робіт використано матеріали навчально-методичних праць таких фахівців у галузі «Дитячої психології», як Т. В. Дуткевич, В. К. Котирло, О. Л. Кононко, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Ю. О. Приходько, С. П. Тищенко; матеріали досліджень Л. К. Балацької, В. У. Кузьменко, М. І. Лісіної, Д. Б. Ельконіна та ін.

На формувальних заняттях використано запитання і психологічні завдання з проблем розвитку спілкування дітей з дорослими і ровесниками, які спонукали студентів аналізувати комунікативні ситуації, допомагали усвідомити особливості спілкування дітей різного віку, а також вимоги до спілкування вихователя з дітьми.

Кожне заняття завершувалось контролем та самоконтролем засвоєних у його процесі знань майбутніх вихователів про розвиток спілкування дітей з дорослими і ровесниками за допомогою програмованого контролю – тестів.

Підсумок заняття передбачав обговорення зі студентами освітніх результатів (чого вони навчились, що важливого для себе дізнались, якими вміннями оволоділи), висловлення студентами побажань щодо шляхів вдосконалення заняття та самовдосконалення своїх комунікативних компетентностей.

Діагностовано (методи спостереження, бесіда, експеримент, анкетне опитування, тестування, методи математичної статистики) стан сформованості комунікативної компетентності майбутніх вихователів в умовах традиційного навчання «Дитячої психології» та в умовах експериментального навчання з поглибленим вивченням тем, присвячених розвитку спілкування дітей. Порівняння даних двох діагностичних зрізів дало нам змогу виявити зміни стану сформованості комунікативної компетентності, що відбулись унаслідок формувальної роботи з майбутніми

фахівцями дошкільної освіти.

Проведено роботу з оцінювання результатів впровадження експериментальної програми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів, яка показала, що до проведення експериментального навчання серед студентів експериментальної групи переважав низький і середній рівні (76%) сформованості комунікативної компетентності, а після спецсемінару превалюють високий і середній рівні (96%). В експериментальній групі основними позитивними наслідками формувальної роботи стали зменшення кількості майбутніх вихователів із низьким рівнем комунікативних компетентностей з 33,3% до 22,2%; зростання кількості майбутніх вихователів із середнім (з 37,8% до 43,3%) та високим рівнями (з 28,9% до 34,5%).

Натомість зміни у контрольній групі майбутніх вихователів стосовно їх комунікативних компетентностей, формування яких відбувалось в умовах традиційного викладання навчального курсу «Дитяча психологія», є позитивними, однак за амплітудою значно меншими, не мають настільки виразного характеру.

Отже, усі поставлені нами завдання дослідження було виконано, а отримані в ході формувального експерименту емпіричні дані дозволили нам відзначити позитивну динаміку рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх вихователів, як за її окремими компонентами, так і у цілому, що підтверджує висунуту нами гіпотезу про можливість формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення «Дитячої психології». Поєднання традиційного навчального курсу з «Дитячої психології» та поглибленого вивчення питань розвитку спілкування дітей у спецсеминарі дозволяє покращити такі показники комунікативних компетентностей майбутніх вихователів, як рівень комунікативної потреби, володіння вміннями слухати і говорити, здатністю до саморегуляції процесу спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 460 с.
2. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. № 40(2), С. 51-55.
3. Артемова Л. В., Косенко Ю. М. Модель ступеневої підготовки фахівця дошкільної освіти у вищих навчальних закладах // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства : матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції до 80-річчя НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. Вип. 1. С. 84–86.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Белкина В. Н. Детская психология : учебное пособие для среднего профессионального образования. Изд. 2-е. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 170 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-кн. Кн 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
7. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
8. Білоножко О. Культура спілкування педагогів // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2013. № 7/8. С. 10–12.
9. Блощинська В. А. Практикум з етики : навч. посібник. Ів.-Франківськ : ІМЕ, 2003. 256 с.
10. Богініч О. Л., Борисова О. Л., Загарницька І. І. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія ; заг. ред. І. І. Загарницької. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.

11. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. 2008. Вип. 1. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_9/ (дата звернення: 11.04.2020).
12. Богущ А. М. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі // Реалізація європейського досвіду компетентнішого підходу у вищій школі України : матеріали метод. семінару (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 271–281.
13. Богущ А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Вид. 4-те, доопрац. і допов. Харків : Ранок, 2013. 192 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
15. Винославська О. В., Малигіна М. П. Людські стосунки : навч. посіб. 2 –е вид., перероб. і доповн. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 142 с.
16. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 256 с.
17. Вторникова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. Полтава, 2011. С. 88–94.
18. Гагаріна Н. П. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (діагностичний аспект) : навч.-метод. посіб. Кіровоград : КЗ «КОШПО освіти імені Василя Сухомлинського», 2014. 68 с.
19. Гуревич Р. С., Атаманюк В. В. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн та ін. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2003. Вип. 3. С. 8–13.
20. Гушлевська І. В. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній

- педагогіці // Шлях освіти. 2004. № 3. С. 22–24.
21. Дасюк Ж.М. Психологічний аналіз проблеми комунікативної компетенції у вітчизняній та зарубіжній науковій думці. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2007. Т. 9. ч. 4. С. 137–142.
22. Джонсон Д. В. Соціальна психологія : тренінг міжособистісного спілкування / пер. з англ. В. Хомика. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 288 с.
23. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / Богуш А. М. та ін. ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
24. Дудник Н. З. Сучасні технології дошкільного виховання: навч.-метод. посіб. (курс лекцій). Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2013. 208 с.
25. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
26. Дуткевич Т. В. Формування професійного досвіду студентів у процесі вивчення дитячої психології // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України ; гол. ред. В. М. Лабунець. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 22. Ч. 1. С. 90–96.
27. Єгорова Є. В. Комунікативна компетентність як складова психологічної готовності майбутніх педагогів до професійного навчання // Компетентнісний підхід в освіті : теоретичні засади і практика реалізації : матеріали методолог. семінару у 2 ч. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. Ч. 2. С. 199–202.
28. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань та ін. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
29. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. Вид. 2-ге. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
30. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39,

380 с.

31. Замороцька В. В. Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ України : історіографічний аспект : зб. наук. праць. Херсон, 2016. Вип. 69. С. 33–37.
32. Коновальчук І. І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу : теоретичний аналіз // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. Вип. 764. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 65–72.
33. Корніяка О. М. Професійне спілкування і комунікативна компетентність фахівця-соціонома. Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 13. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. С. 119–128.
34. Коць М. О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога // Практична психологія та соціальна робота. 2007. № 1. С. 52–55.
35. Криськів М. Й. Культура мовлення як умова успішного спілкування. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 9. С. 186-191.
36. Куліш Р. В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2014. Вип. 1.45 (106). С. 73–76.
37. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту // Психолінгвістика в сучасному світі. 2016: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 жовтня 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький: ФОП Ямбровська Я. М., 2016. С. 73–75.
38. Левицькі Н. С., Москаленко В. В. Особливості соціально-перцептивної компетентності працівників соціальної сфери // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. 2011. Том XIII, ч. 1.

- С. 251-257.
39. Литвин Л. В. Характеристика наукових досліджень з професійної підготовки вихователя дошкільного навчального закладу // Педагогічний процес : теорія і практика. 2013. Вип. 4. С. 136–144.
40. Луценко І. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 40 с.
41. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування: комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування : навч. посіб. Київ : Главник, 2005. 112 с.
42. Машовець М. А. Як і коли формується сучасний педагог // Дитячий садок. Управління. 2011. № 1. С. 11–12.
43. Микитюк О. Р. Культура мовлення: особливості, завдання, цікавинки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 236 с.
44. Мороз-Рекотова Л. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 7 (91). С. 243–254.
45. Нікітіна А. В. Українська лінгвометодика для магістрантів : навч.-метод. посіб. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 375 с.
46. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення : міжнародні підходи // Комп'ютер у школі і сім'ї. 2013. № 7. С. 3–6.
47. Оліяр М. П. Наукові підходи до проблеми формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 43. Ч. 2. С. 134–142.

48. Опалюк О. М., Сербалюк Ю. В. Культура спілкування. Психологічні основи професійного спілкування: Навчально-методичний посібник. Кам'янець – Подільський: «Медобори» (ПП, Мошак М.І.) 2006. 192 с.
49. Павелків Р. В., Цигикало О. Г. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. С. 233–246.
50. Паласевич І. Комунікативна компетентність вихователя дітей дошкільного віку // Людинознавчі студії. Педагогіка, 2017. Вип. 4. С. 220–229. URL: <http://lssp.dspu.edu.ua/article/download/98634/94255> (дата зверення: 10.12.2019).
51. Пасічніченко А. В. Технології формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників : навчальна програма вибіркової навчальної дисципліни. Полтава, 2015. 7 с.
52. Підготовка майбутнього вихователя до роботи з дітьми дошкільного віку : компетентнісний підхід : монографія / Г. В. Беленька та інші ; за ред. Г. В. Беленької, О. А. Половіної. Умань : Сочінський М. М. , 2015. 208 с.
53. Підлипняк І. Ю. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань, 2013. Вип. 44. С 28–34.
54. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: монографія: ТОВ «Нора-прінт», 2002. 309 с.
55. Пляка Л. В. Розвиток комунікативної компетентності особистості // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Запоріжжя, 2009. Вип. 55. С. 273–277.
56. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. Вид. 4-те, перероблене. Київ : Академвидав, 2018. 408 с.
57. Прозорова Е. В. Педагогические условия формирования коммуникативной компетентности // Мир психологии. 2000. № 2. С. 191–202.
58. Професіограма вихователя дитячого садка (загальна характеристика професії). URL: <http://studcon.org/profesiograma-vyhovatelya-dytyachogo->

- sadka-zagalna-harakterystyka-profesiyi (дата звернення: 16.05.2020).
59. Рибка Ю. В. Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу // Переяславская рада : ее историческое значение и перспективы развития восточно-славянской цивилизации : сб. науч. трудов: по матер. VI Междунар. науч.-практ. конф. ; за ред. А. Г. Романовского, Ю. И. Панфилова. Харьков : НТУ «ХПИ», 2012. С. 261–264.
 60. Руденский Е. В. Социальная психология : курс лекций. Москва : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, «Сибирское соглашение», 1999. 224 с.
 61. Семенюк О. А., Парашук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
 62. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник // НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 320 с.
 63. Смирнова Е. О. Детская психология : учебник. Москва : КНОРУС, 2016. 280 с.
 64. Таран І. Б. Визначення рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності у студентів дошкільного фаху ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст» // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. Київ.ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Безпалько О. В. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. № 23.
 65. Федорчук В. М. Розвиток комунікативної компетентності викладача: соціально-психологічний тренінг : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 240 с.
 66. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник / М.М.Філоненко. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
 67. Хоруженко К. М. Культурология: энциклопедический словарь. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 640 с.
 68. Чаговец А. Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів

- дошкільних навчальних закладів. Теоретичний аспект. // Обрії. 2015. № 1. С. 99–102.
69. Чемерис І. М. Нові вимоги до спеціаліста : поняття компетентності й компетенції // Вища освіта України. 2006. № 2. С. 84–88.
70. Шаграева О. А. Детская психология: теоретический и практический курс : учеб. пособие для студ. высш.учеб. заведений. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 368 с.
71. Шапаренко Х. А. Особливості формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти // Наукові записки кафедри педагогіки Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. Харків, 2006. Вип. XVI. С. 251–260.